

Віра Бурдяк, Юрій Макар

ПОПУЛІЗМ – СКЛАДОВА ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНСЬКИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ

У статті досліджено популізм, як складову діяльності українських політичних партій, у контексті їх участі в останніх парламентських виборчих кампаніях.

Ключові слова: Україна, політичні партії, нові партії, традиційні партії, популізм, політичні лідери, програми партій, демагогія, виборчі кампанії.

В останні два десятиліття в політичних системах багатьох країн світу відбулися глибокі зміни, які викликали значний інтерес вчених до процесів трансформації. Особливо активно досліджуються європейські партійні системи, їх “традиційні” чи т.зв. “нові” партії – безпосередні учасники змін у регіоні. Відповідаючи на виклики сучасності, багато вчених звертаються до проблем популізму, його впливу на демократію, визнають більшість політичних партій популістськими, що прагнуть безпосередньо представляти інтереси свої і більшості громадян у суспільстві. Науковці ЦСЄ розпочали аналіз цього феномену пізніше, ніж на Заході, адже спочатку аналізували становлення та розвиток нових багатопартійних систем і демократії в цілому, що відтіснило тематику популізму. Згодом розвиток політичного процесу показав, що і в ЦСЄ є велика кількість партій та рухів популістського типу, що актуалізувало аналіз проблеми. Деякі з популістських партій успішно діють у національних парламентах, беруть участь у формуванні урядів, ослаблюючи вже відомі в ЦСЄ партії, але їх дії не нейтралізували етнічний і релігійний спротив, а лише посилили. Такі партії є в Болгарії (Атака), в Румунії (Велика Румунія), Право і Справедливість у Польщі, ліва партія “Smer” (напря́м), яка спочатку називала себе “Напря́м – третій шлях”, а згодом – “Напря́м – соціал-демократія” прем’єра Словаччини Р. Фіцо, у пострадянських країнах і в т.ч. в Україні.

Мета та завдання даної статті полягають у розкритті популістської складової в діяльності українських партій у ході останніх виборчих кампаній.

Зростання форм, проявів і засилля популізму зробили його характерною рисою сучасного розвитку політики. Особливо це проявляється в діяльності партій і партійних систем країн Європи, незалежно від того, йдеться про Західну, Центральну чи Східну її частину. Загальна динаміка важливих міжнародних трансформаційних процесів, таких, як “холодна війна”, посилення європейської інтеграції та розширення ЄС на Схід, лібералізація ринків і незаперечні соціальні та культурні наслідки глобалізації, призвели до значних змін у структурі і функціонуванні представницької демократії та її інститутів. Падіння впливу, ролі профспілок, територіальних та первинних політичних і громадських організацій, збільшення кількості видань партійної преси, відкрили простір для діяльності нових політичних сил і зміцнення ролі національних ЗМІ при нівелюванні різних групових та колективних інтересів.

В Україні є достатньо партій, які зайняли нішу в політичному житті, не відкидають демократію ні як ідеал, ні як форму правління. Їх статус розмитий, втім, після здобуття влади вони інституціалізуються як традиційні партії і створюють коаліції, часто з колишніми опонентами. Інші ж партії прагнуть зберегти незалежність і позиції масових рухів. Лідери популістських партій нав’язують управлінські рішення за межами традиційних демократичних інститутів інакше, ніж традиційні партії чи різні зацікавлені групи. Дії і стиль виступів багатьох лідерів партій часто описують як “крайні праві”, “націоналістичні”, “вождистські” чи просто безвідповідальні – популістські.

На нашу думку, популізм – складова дій української політичної еліти, яка міцно вкоренилася в практиці політичної діяльності й з чим найчастіше стикаються громадяни, ті, від кого залежать результати виборів, референдумів, інших актів всенародного волевиявлення. Феномен “популізму” має доволі широку інтерпретацію. Під ним розуміють перехідний тип політичної свідомості, що склався історично; використовують для оцінки різних соціально-політичних рухів і ідеологій, в основі яких лежить апеляція до народних мас; політична діяльність, базована на маніпулюванні популярними в народі цінностями й очікуваннями. В Енциклопедичному словнику з політології зазначено, що “популізм – це діяльність, яка має на меті забезпечення популярності в масах, ціною необґрунтованих обіцянок, демагогічних лозунгів тощо. Популіст у сучасній політиці – діяч, який заграє з масами” [1, с. 306]. В іншому словнику вказано, що “популізм це вид соціальної і політичної демагогії” [2, с. 121]. К. Мад [3, с. 547] і Ф. Шміттер визначають популізм як політичну ідеологію, за якою “суспільство поділене на дві однорідні й антагоністичні групи, “чистий народ” проти “корумпованих еліт”, а політика має виражати загальну волю народу [4, с. 5]. Ф. Шміттер пише, що популізм це – “політичний рух, який здобуває прихильників і підтримку понад клівіджі чинних політичних сил, спираючись на особисті якості лідера, який обіцяє, що може вирішити різні типи проблем, незалежно від того, що їх визначали як такі, що не вирішуються, протилежні по суті, чи маргінальні” [4, с. 2].

Популізм може розглядатись як набір ідей і цінностей при вирішенні проблем суспільства, і як стиль поведінки у повсякденній практиці, які втілює політичний рух і його лідер. Г. Кітчелт [5, с. 189] і П. Меєр [6, с. 88] згодні з тим, що поняття реального популізму може включати процедурні (структурні, концептуальні), і субстанційні (поведінкові, динамічні, процесуальні) аспекти. В обох випадках сумнівною є теза, чи може політичний популізм сприйматись як єдина ідеологія та/чи рух. П. Теггерт зазначає, що за даними більшості досліджень, в яких порівнюються політичні програми та поведінка популістських партій, можна дійти висновку, що “популізм поверхова і невпорядкована ідеологія, а дії його представників знаходяться під сильним впливом контексту і схильні до змін та обману” [7, с. 71]. На нашу думку, умовно популізм можна визначити, як нечітку систему поділу політичних і соціальних цінностей, що розраховані на широку мобілізацію мас проти правлячих еліт і державних інститутів (традиційні партії, профспілки, громадянське суспільство це не підтримують) і ґрунтується на харизмі лідерів руху та маніпуляції різними ідеями і символами через ЗМІ.

У Давній Греції політиків-ораторів, популярних у суспільстві, називали демагогами (демагог – народний вождь, а демагогія – “управління народом”). Згодом “демагогія” набула іншого значення. В. І. Даль визначав демагога як крайнього демократа, що домагався влади в ім'я народу; таємного підбурювача; поборника безначальності, що прагне повалити порядок управління; а саму демагогію, як панування влади народу, черні в управлінні [8, с. 427]. Нині етимологія цих слів означає, що демагог – корисливий шукач народної популярності, а демагогія – запобігливість перед народом [9, с. 63]. Це поняття з чітко вираженим негативним відтінком. У політичному розумінні демагогія – оцінка виступів, заяв політиків, які не містять конструктивних ідей і пропозицій, заплутують проблему і відвертають увагу від актуальних питань.

В Україні демагогія сприяє впровадженню в суспільну свідомість помилкових уявлень про реальність суспільства, переконує маси в позитивному русі без видимих на те підстав. Демагоги – політичні діячі, які створюють собі популярність, домагаючись власних цілей брехливими і безвідповідальними обіцянками, перекрученням фактів, обманом, лестощами, маніпулюванням свідомістю людей, спекулюючи на почуттях і прагненнях мас, вводячи їх в оману. Демагогія – потужна зброя в руках тих, хто має владу, чи прагне її здобути; на озброєння її беруть різні сили, зацікавлені у підтримці мас. Серед політичних демагогів є люди, які вірять у свою правоту, але суть від цього не змінюється: щира віра в обман одного, здатна ввести в оману багатьох. Популізм використовує демагогічні прийоми, звертаючись до звичаїв натовпу, лестощів і експлуатації його інстинктів, брехні, нездійснених обіцянок,

які політик дає для отримання влади чи досягнення особистих цілей. У сучасній політиці без лестошів не обходиться жодний лідер, жодна виборча кампанія.

Українські політики – Н. Королевська, В. Кличко, В. Ющенко, В. Литвин, О. Мороз, М. Томенко, М. Катеринчук, В. Кириленко, Л. Кравчук, В. Янукович, М. Азаров, І. Богословська, А. Яценюк та інші, звертаються не лише до розуму, а й до почуттів, до інстинктів виборців. І чим переконливіше у промовах політика звучать ці звернення, тим його вважають вправнішим, тим більшу вагу він має. Це природа політичної боротьби. Політолог з РФ С. А. Марков вважає, що “переконуючи виборців прийняти його точку зору, політик не може обійтись без певної частки демагогії” [10, с. 10–11]. Вважаємо, що це спірна заява. Якщо в демагогії вбачати її первинний зміст, то це безсумнівно, а у випадку, коли політик буде “трішки” обманювати, спотворювати факти, то з цим погодитись важко. Сенс політичної риторики в умовах демократії – пошук підтримки при зверненні до політичної аудиторії. А демагогія – лукаве, брехливе слово, звернене до людей. Вміння переконати доказами рідкісний дар, який вимагає високого розвитку розуму і характеру. Втім, людей можна переконати тим, у чому вони хочуть переконатись, тобто тим, що тішить їх схильності, надії чи інтереси. Демагогія часто підміняє популізм, проводячи між ними знак рівності. При аналізі цих явищ можна виділити спільні та відмінні риси. Деякі вчені визначають популізм як універсальний набір антитехнологій: презумпція істинності простих рішень, значимості малих, але конкретних справ, лестощі охлократії, ідеологічне клішування, характерні і для демагогії.

Небезпека популізму в тому, що як супутній атрибут демократії, він іноді приводить до влади політичних лідерів, які в подальшому сповідують авторитарні/тоталітарні принципи. Тому потрібні заходи протидії популізму для зниження його негативу, вироблення повноцінних механізмів народовладдя, стабільних демократичних норм і традицій. Втім, у сучасній політиці України публічний політик змушений вживати певні популістські методи, дотримуватись певного стилю у боротьбі за владу, адже ігнорування потреб і симпатій виборців веде до поразки на виборах. Популізм орієнтований саме на маніпулювання виборцями для створення масової підтримки.

В Україні, як демократичній країні, перманентно відбуваються вибори, одні політичні сили змінюються іншими, і виборці можуть оцінити результати популізму тієї чи іншої політичної сили. Найперше розглянемо Партію регіонів (ПР), оскільки вона нині займає 80 % владних позицій в Україні і напередодні парламентських виборів 2012 р. надто щедро “роздає” обіцянки електорату, без будь-яких економічних підстав, заявляючи водночас, що вибори будуть чесні й демократичні. “Сьогодні Микола Азаров заявляє гордо, впевнено, проте, на жаль, непереконаливо, що за 10 наступних років в Україні буде повністю вирішене “квартирне питання”, – пише журналіст “Української правди” К. Аврамчук. – А тижнем раніше Президент Янукович “пороздавав” обіцянок, не мало не багато аж на 16 мільярдів. Можливо, хтось таку над-активність наших політиків може списати на їх раптовий напад добросовісності чи прихід весни. Проте, думаю, тут суть в іншому – вибори” [11]. Так, ПР довго обіцяла виборцям “покращення життя вже сьогодні”. “Сьогодні” вже давно наступило, але, можливо, тут секрет полягає в тому, що регіонали про “вчора”, “завтра”, “післязавтра” чи через “чотири роки” нічого не казали, а лише про “сьогодні”? А сьогодні – вже завтра... І, на жаль, покращення життя в Україні так і не настало. “Сьогодні Україна не просто живе в борг, вона падає у фінансову прірву, – заявив на прес-конференції у Вінниці кандидат у депутати на виборах 2012 р. від “Фронту змін” А. Пишний. – За два з половиною роки правління чинної влади загальний борг країни зріс до 500 млрд гривень. І якщо не зупинити фінансове падіння, то в наступному році він сягне не підйомної для українського населення суми – 700 млрд гривень” [12].

У лідера ПР В. Ф. Януковича, нинішнього Президента України, на виборах 2009 р. основною була теза: “Почую кожного!”. Про неї пам’ятають всі, окрім правлячої партії, яка як не чула, так і не чує людей [13]. Також Президент неодноразово заявляв про те, що до 2020 р. Україна ввійде до двадцяти найуспішніших країн світу за рівнем ВВП на душу

населення. Втім, зважаючи на темпи розвитку України сьогодні, можна припустити, що вона буде рухатись до бажаних успіхів не до 2020, а щонайменше 200 років...

Інший приклад, з перебігу двох останніх виборчих кампаній, в яких ПР розповідає громадянам нереальні речі, – заяви, що до 2020 р. в Україні буде 50 млн населення. Хоч прості арифметичні розрахунки свідчать, що при сучасній динаміці приросту населення, досягнути такого можна, якщо щорічно приймати 500 тис. емігрантів, з якогось певного регіону, що і не реально, й не бажано. Задумка ПР щодо підвищення мінімальної зарплати теж не підвищить добробут українців. Зарплати і пенсії найбільше зростуть у тих, у кого вони й так високі. “Насправді, підвищення для малозабезпечених складатиме кілька десятків гривень, – каже народний депутат України І. Денькович. – Проте воно спровокує виток інфляції, а крім того й інший негатив: підвищення прожиткового мінімуму і мінімальної зарплати призведе до збільшення витрат бюджету, що, в свою чергу, створить відсутність коштів на інші соціальні програми і посилить податкові навантаження на підприємців” За його словами, підвищення мінімальної зарплати стосується також і самих депутатів. “Сьогодні народний депутат отримує в кілька разів більше грошей, ніж вчитель чи медик, – каже І. Денькович. – При цьому його заробітна платня зростає в декілька разів. Тому партія Януковича, серед іншого, хоче задобрити депутатів перед виборами, додавши їм грошей до і так немаленьких зарплат. А самі ж українці навряд чи зможуть вчасно отримувати свої “підвищені” зарплати” [14].

Отже, ПР – центристська політична сила відносно слабкої ідеологічної артикуляції з елементами корпоративізму, основні її ідеологеми: міцна держава, національне багатство, політичний центризм, народний добробут. На елементи популізму і корпоративізму вказують такі тези програми: “Партія регіонів виступає за розвиток в Україні національних фінансово-промислових груп”; “підготувати та реалізувати перспективну загальнонаціональну програму створення нових робочих місць і забезпечення повної зайнятості населення”, “надання духовній і культурній політиці стратегічного державного значення, що має на меті забезпечення високого рівня загальнокультурного розвитку країни”; “розбудова політики соціальної згоди і довіри” [15].

Популізм – риса не лише окремих політичних лідерів України чи ПР, а й політичних партій різного спрямування, які постійно з’ясовують, хто з них ближчий до народу, його потреб і проблем. Це протистояння базоване на наданні легітимності державній політиці, виправданні певних кроків у соціально-економічній чи політичній сфері. Українці активно беруть участь у політичних рухах, що ґрунтуються на альтернативних ідеологічних позиціях, у протестних рухах щодо соціальної політики держави, на відмінну від Заходу і ЦСЄ. Сучасне ідеологічне поле західної демократії охоплює неолібералізм, як домінуюча ідеологічна парадигма. В Україні ж співіснують неолібералізм, який зумовлює типологію всього політичного поля, відчутні велика роль і вплив консерватизму, соціал-демократії, націоналізму. В поєднанні з популізмом це створює специфічне ідеологічне поле для партій, які артикулюють інтереси, змагання за електорат і як наслідок боротьби – здобуття влади [16].

За даними Міністерства юстиції станом на 8 вересня 2008 р. в Україні було зареєстровано 151 політична партія [17]. У 2010 р. їх було 176, а нині – 187 партій, що вказує на значний щорічний приріст. У Верховній Раді представлено – 16 партій [18]. Більшість з цих партій пройшла до ВРУ у складі виборчих блоків, без шансів (і в майбутньому) подолати прохідний бар’єр самостійно. Це значна кількість, адже виходить по одній партії на кожні 245 тис. населення. Розмови, що партій в країні забагато (мовляв, і 10–15 було б достатньо), ведуть давно, але без змін. Одні політики вважають українську багатопартійність ознакою демократії. Інші “списують” усе на недолугість політики і політиків. Треті радять змінити законодавчі “норми”, щоб ускладнити процес реєстрації партій за прикладом Росії. Там, за Законом “Про партії” (2001) на статус партії можуть претендувати організації, в яких не менш 10 тис. членів і є регіональні відділення мінімум у половині суб’єктів РФ. За Законом кількість партій у РФ зменшилась із 140 до 40. В Україні часів Л. Кучми були спроби

зменшити партійний реєстр (за мінімальним представництвом партій на місцях – від областей до районів і навіть окремих міст), позбавлення реєстраційних свідоцтв партій, які не могли провести своїх представників до ВРУ впродовж двох скликань. Втім, у Законі “Про політичні партії в Україні” згадані “норми” доволі розмиті. Вказано, що за півроку з дня реєстрації партія має забезпечити представництво у більшості областей України, Криму, Києві і Севастополі. Але, виборці не мають жодної користі від такої кількості партій.

Натомість, положення програмних документів більшості партій України посилюють поляризацію (регіональну і вікову) серед населення щодо ключових засад стратегії держави; перешкоджають появі у суспільстві ціннісно-нормативних засад для презентації колективних інтересів, основи ідеологічної їх артикуляції. В Україні переважають егалітаристські настрої і популістські програми “всеосяжних партій”. Так, партія “Наша Україна” – консервативна права, ПР – лівоцентристська, в основі ВО “Батьківщина” – погляди Європейської народної партії. Вона “має європейські переконання і поділяє європейські цінності справжньої демократії, соціальної ринкової економіки, людської гідності, солідарності і справедливості” [19]. Декларативними є програми і “молодих” партій, “Україна – вперед!”, “Удару” та “Фронту змін”, які виконують функції політичного позиціонування і мобілізації суспільної підтримки. Поміж “старих партій” найвищий рівень декларативності програм “Народної партії” та соціалістів. Серед програм релевантних партій і тих, що демонструють інституційне зростання, ідеологічно й ціннісно-змістовними є програми КПУ і сил національно-демократичного спрямування – “Свободи”, “За Україну”. Це ускладнює визначення ідеологічних основ партій в Україні, хоч незмінно в програмах кожної з них переважає спільна складова – популізм.

Аналіз програми опозиційної до чинної влади ВО “Свобода” свідчить, що це права консервативна партія націоналістичного спрямування з такими основними ідеологемами: національна і соціальна справедливість, патріотизм, європейський україноцентризм, національна ідентичність, історична справедливість, люстрація. Партійці негативно оцінюють комунізм, використовують соціальний популізм, на зразок “забезпечити можливість найманим працівникам набути право власності на підприємствах державної та комунальної форм власності, брати участь у їх управлінні та в справедливому розподілі прибутків”, інші радикальні заходи, без будь-яких пояснень, що апріорі вказує на популізм [20].

Частина відомих політичних сил України – “Батьківщина”, “Фронт Змін”, Народний Рух України, “Народна Самооборона”, партії “За Україну!” та “Реформи і Порядок” у ході виборчої кампанії 2012 р. створили “Об’єднану опозицію України”. В Угоді про спільні дії опозиціонерів записано: “Ми, представники українських опозиційних демократичних політичних партій: враховуючи увесь досвід українського державотворення та усвідомлюючи високу відповідальність перед українським народом, відстоюючи необхідність повернення країни на демократичний шлях розвитку та забезпечення умов для добробуту і можливостей для самореалізації кожної людини, наголошуючи на потребі повноцінного забезпечення європейських стандартів свобод та прав громадян і вимагаючи припинити політичні репресії та звільнити лідерів опозиційних партій – Юлію Тимошенко, Юрія Луценка й інших політичних в’язнів, захищаючи конституційне право громадян України на формування органів влади, отже – на вільні та чесні вибори, у День Соборності України проголошуємо: Повноцінна реалізація політичних та соціальних прав громадян України неможлива без усунення правлячого режиму Януковича. Вибори до Верховної Ради України у жовтні 2012 року дають нам реальну можливість зробити це конституційним шляхом. Задля повалення антинародного режиму та відновлення справжнього народовладдя – уповноважені представники політичних партій, що входять до Комітету опору диктатурі, пріоритетним завданням на 2012 рік визначають утворення більшості у Верховній Раді України, яка буде спроможна зупинити узурпацію влади, забезпечити захист прав та свобод громадян, відновити європейську інтеграцію, наблизити життя українців до європейських політичних і соціальних стандартів” [21].

На перший погляд, положення Угоди вказують на турботу й піклування про український народ, викликають бажання їх підтримати, втім, оцінюючи діяльність кожної з цих політичних сил у попередні періоди у/при владі, їх “зусилля” у “здобутті” досвіду “українського державотворення”, “усвідомленні високої відповідальності перед українським народом”, “відстоюванні необхідності повернення країни на демократичний шлях розвитку та забезпеченні умов для добробуту і можливостей для самореалізації кожної людини”, “забезпеченні європейських стандартів свобод та прав громадян” – розуміємо, що це черговий популістський документ, що містить звичні для українського виборця з попередніх кампаній технологічні кліше, за допомогою яких опозиція намагається переконати людей у тому, що вони хочуть почути, і, в такий спосіб, залучити голоси електорату та здобути владу, зовсім не обтяжуючи себе роздумами про те, як досягнути обіцяних змін на краще.

Стрижнем Об'єднаної опозиції України є ВО Батьківщина, якій без лідера важко вести виборчу кампанію. Тут варто процитувати нещодавню публікацію О. Мотиля “У війні іміджів Тимошенко краща за Януковича”, в якій зазначено, що “поки Тимошенко поступово перетворюється на українського Нельсона Манделу, Янукович, схоже, має намір стати українським Нероном”. Автор пише, що ув'язнена Тимошенко закликає українців не підкорятися диктатурі Януковича. “Тимошенко виглядає палкою, мужньою і принциповою. Вона називає Україну “кримінальною країною, яку побудував під себе Янукович... Що стосується прав людини, “Щоб не було написано в законах... сьогодні для мафії Януковича немає ніякого значення, для них має значення тільки збагачення і корупція”. Хто ж посперечається?” – запитує О. Мотиль [22].

ВО “Батьківщина” оголошує себе “всенародною центристською партією нової суспільної ідеології, що органічно поєднує соціальну солідарність із захистом індивідуальних прав і свобод людини” [23], але більшість експертів визначає її як лівоцентристську політичну силу центристського популістського спрямування, а колишній член БЮТ, журналіст Д. Чобіт пише, що “справжню ідеологію Ю. Тимошенко, О. Турчинова і М. Бродського можна сформулювати дуже коротко: “Ми дуже прагнемо захопити всю повноту влади в Україні” [24]. Ключові ідеологеми партії: справедливість, солідаризм, духовність. Програма БЮТ побудована на соціальному популізмі: “дохід людини, яка є найманним працівником, повинен складатися з трьох частин: а) гідної заробітної плати; б) частини прибутку підприємства, яка мусить належати найманому працівнику, та в) частини прибутку, нарахованого на дрібні акції (незалежно від того, чи вони дісталися людині від ваучерної приватизації, чи просто були куплені на фондовій біржі). Це раз і назавжди усуне класовий поділ людства на господарів життя та наймитів” [25].

“Партія влади піднімає протиріччя, соборності в цьому мало, – заявив лідер “Нашої України” В. Ющенко. – А політика партії “Батьківщина” будується на маніпуляції усім українським. Я переконаний, що ці дві сили працюють на одне і те ж: через війну ПР мобілізує силові ресурси для вирішення політичної ситуації, а так звана опозиція лише через війну може прийти до влади” [26]. Аналізуючи програмні документи партії “Наша Україна” та виступи її лідера, чітко видно, що НУ консервативна права партія національно-демократичного спрямування, основні її ідеологеми: український народ, “демократичне суспільство, патріотизм, “громадяни, які можуть дати собі раду, поважають закони, здатні піклуватися про себе та своїх близьких, бути шанованими у громаді та шанувати інтереси держави”. У програмі теж є соціальний популізм: “Наша мета – забезпечення суспільної справедливості, прав і основних свобод людей та ефективного соціального захисту громадян. Це стане запорукою збереження українського народу і держави” [27].

КПУ – ліва партія соціалістичного спрямування, спадкоємиця КП Радянської України. Основні ідеологеми: соціалізм, комунізм, марксизм-ленінізм; гасла: “Повернемо країну народу!”, “Податок на багатство – податок на багатіїв! Доможись цього 28 жовтня”. Ідеологія КПУ протиставляє лівих і правих, націоналістів і інтернаціоналістів, капіталізм і соціалізм [28]. Вперше за десятиліття КПУ проводить масову передвиборчу рекламу, на яку, за словами депутата О. Голуба, збирала гроші кілька років. Він заявив, що за “...рекламу, ми

готові відзвітувати по закінченню виборчої кампанії за кожен копійку, яку витратили, згідно законодавства... На відміну від інших політичних сил нам не потрібно витрачатись на тих людей, які прапори тримають на мітингах, які в штабах працюють. У нас серйозна, реальна партія в якій понад 120 тисяч членів” [29]. Втім, колишній член фракції КПУ Л. Грач вважає, що “Симоненко – це торгаш, який торгує голосами людей та голосами своїх депутатів. Покупці – влада та олігархи. Зараз їхній господар – донецький капітал, який знаменитий своєю криміналізацією. Немає сумніву – теперішня КПУ побудована на чисто комерційній основі”. Відповідаючи на питання “Як пояснити зростання рейтингу КПУ?”, Л. Грач каже, що “рейтинг зростає завдяки Південно-Східній Україні. “Регіони” ведуть комуністів, щоб заповнити втрати на Сході та Півдні. Це для того, щоб цей рейтинг, який відходить від “регіоналів” не підібрали інші сили. Рейтинг перетікає від ПР до КПУ, як від правої руки до лівої. “Симоненківці” втягнуті в систему цієї влади і є з нею одним цілим. Відмінність в тому, що “регіонали” контролюють комуністів, а не навпаки. Вони, наприклад, можуть скрити всі корупційні схеми так, що комуністи виявляться крайніми. Це дозволяє владі тримати КПУ та Симоненка за причинне місце... Симоненко, Королевська та Кличко – це явні чи приховані сателіти ПР. Їх завдання – не пустити ні ліву, ні праву опозицію. Це симулятори, які цілком безпечні для теперішньої влади. Королевську підсилили Шевченком – і це їй допоможе, але це все провладні проекти, піар технології. Проблема лише в тому, що владні технології ведуть нас до лівійського чи сербохорватського політичного сценарію в підсумку [30].

Навіть такий короткий аналіз ідеологічних характеристик лідерів і партій дає підстави оцінити тип партійної системи в Україні як систему поміркованого плюралізму, де переважають політичні партії зі слабкою ідеологічною основою. Природа “всеосяжних” партій – результат еволюційного розвитку політичних суб’єктів, з характерним перенесенням ідеології на другий план, з загальнопартійними популістськими гаслами, піднесенням постаті лідера. У політичній практиці “всеосяжні” партії легітимізують підтримку влади чи опозиційну діяльність. Вони прагнуть максимальної електоральної підтримки і монополізації політичної влади. Успіх таких партій і здобуття підтримки електорату залежить від її ідеології, максимально наближеної до ціннісних норм, універсальних для України, що сприймаються більшістю населення і є основою для агрегації та репрезентації колективних інтересів суспільства. Соціопитування свідчать, що в Україні переважають ціннісні орієнтири егалітаризму та патерналізму, які сприяють розвитку соціального популізму та корпоративізму. Представлений НУ український консерватизм, як універсальна ціннісно-нормативна парадигма, значно звузив її електоральну підтримку.

Натомість, КПУ, БЮТ і ПР максимально наблизили програми до настроїв популізму, найпоширеніших в Україні, а це вказує на те, що суспільству притаманний низький рівень політичної культури, соціальної мобільності, відсутня єдина загальнонаціональна парадигма національно-державного розвитку, що й експлуатується цими силами як спосіб політичної маніпуляції, і має найбільше вираження під час виборчих кампаній. Розглядаючи найближчу перспективу, вкажемо, що подальша монополізація політичного життя в Україні, фактичне повернення до Конституції 1996 р., що зруйнувало модель поділу влади, утворену на базі конституційних змін 2004 р., та посилене використання популізму й адмінресурсу, здатні створити умови для змін ПР у “всеосяжну” партію і перетворити систему поміркованого плюралізму, що склалася в Україні в 2005–2010 рр., на систему 1,5 партій, в якій домінуюча партія претендує на статус “всеосяжної”. Такий хід подій може поставити під питання успіх усіх демократичних перетворень в Україні за роки незалежності.

В Україні політичні партії широко використовують популізм й ідеологічні чинники не мають певної ролі у боротьбі за владу. Лідери парламентських і непарламентських партій вживають популізм у своїх діях, програмах, виступах тощо. Популізм має благодатний ґрунт серед людей з низькою політичною і правовою культурою. Нездатність мас відрізнити демагогію від реалій, чорно-біле бачення світу, готовність обожнювати чергового кумира і ненавидіти його конкурентів – елементи невисокої політичної культури, які активно

експлуатують популістські лідери для мобілізації суспільної підтримки. Для виборців важлива ідеологічна основа партії, її наявність і сильна артикуляція, яка полегшує демократичний вибір. Цей чинник спонукає партії до використання ідеологем, певної їх теоретичної розробки, ідеологічної ідентифікації. Незалежно від того, яка ідеологія лежить в основі українських партій, популізм – незмінний атрибут їх дій.

Список використаних джерел

1. *Политология*: Энциклопедический словарь. – М., 1993. – 698 с. 2. *Политологический словарь*: Учебное пособие / Р. Г. Григорян, Г. И. Демин и др.; под ред В.Ф.Халипова. – М.: Высшая школа, 1995. – 192 с. 3. *Mudde C. The Populist Zeitgeist* / C. Mudde // *Government and Opposition*. – 2004. – Vol. 39. – № 4 (Autumn 2004). – P. 542–563. 4. *Schmitter Ph.C. A Balance Sheet of the Vices and Virtues of 'Populisms'* / Ph. C. Schmitter // Paper presented at the conference “The Challenges of the New Populism”. – Bulgaria, Sofia: The Centre for Liberal Strategies. – 2006. – P. 2–19. 5. *Kitschelt H. Popular Dissatisfaction with Democracy: Populism and Party Systems* / Н. Kitschelt // Y. Mény and Y. Surel (eds.) *Democracies and the Populist Challenge*. – Basingstoke, New York: Palgrave, 2002. – P. 179–196. 6. *Mair P. Populist Democracy vs. Party Democracy* / P. Mair // Y. Mény and Y. Surel (eds.) *Democracies and the Populist Challenge*. – Basingstoke, New York: Palgrave, 2002. – P. 81–97. 7. *Taggart P. Populism and the Pathology of Representative Politics* / P. Taggart // Y. Mény and Y. Surel (eds.) *Democracies and the Populist Challenge*. – Basingstoke, New York: Palgrave, 2002. – P. 62–80. 8. *Толковый словарь живого великорусского языка* / Сост. В.И. Даль. 1-й т. – М.: Госуд. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 669 с. 9. *Шанский Н. М., Боброва Т. А.* Этимологический словарь русского языка / Н. М. Шанский, Т. А. Боброва. – М.: Прозерпина, 1994. – 398 с. 10. *Марков С. А.* Политические профессии / С. А. Марков // *Полития*. – 1999. – № 2. – С. 8–19. 11. *Аврамчук К.* Пацан сказав – пацан не зробив. Пацан знову сказав... / Катерина Аврамчук // *Українська правда*. – 2012. – 19 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/columns/2012/03/19/6960793/> 12. *Майбутній демократичний парламент 2012 ставить на меті витягти Україну з фінансової прірви*, – Андрій Пишний на Вінниччині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontzmin.ua/ru/media/news/none/13201-majbutnij-demokratichnij-parlament-2012-stavit-na-meti-vitjagti-ukrayinu-z-finansovoyi-prirvi-andrij-pishnij-na-vinnichini> 13. *Молодь Волині “прочистила” вуха владі* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontzmin.ua/ru/party/regional-organization/volyn-region/news/6702-molod-volini-prochistila-vuha-vladi.html> 14. *Підвищення мінімальної зарплати – це популізм Януковича, який збільшить податки на підприємців* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://protruskavets.org.ua/news/75_9_1.html 15. *Програма політичної партії “Народний союз “Наша Україна”* // Сайт партії “Народний союз “Наша Україна”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.razom.org.ua/documents/> 16. *Категорії політичної науки* [Учеб. для студентів вузів] / Под ред. А. Ю. Мельвиля. – М. МГМО (У) МИД РФ, РОССПЭН, 2002. – 656 с. 17. *Кількість політичних партій в Україні перевищила за півтори сотні* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/ukr/news/news-271706.html> 18. *Лукиш-Юнко І.* Одні створюють партії під вибори, інші – під продаж, а хтось – для “понтів”... / І. Пукіш-Юнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.wz.lviv.ua/articles/82525> 19. *Немиря Г.* Про “зміну орієнтації” партії “Батьківщина” / Г. Немиря [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://news.online.ua/print/85281/> 20. *Програма партії “Свобода” (чинна).* “Програма захисту українців” // Сайт партії “Свобода” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.svoboda.org.ua/pro_partiyu/prohrama 21. *Угода про спільні дії Об'єднаної опозиції України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontzmin.ua/ua/agreement.html> 22. *Мотиль О.* У війні іміджів Тимошенко краща за Януковича / Олександр Мотиль. 1 жовтня 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://byut.com.ua/direct_language/12615.html 23. *Батьківщина (партія)* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://uk.wikipedia.org/wiki/Батьківщина_\(партія\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Батьківщина_(партія)) 24. *Чобіт Д.* Макуха або Штрихи до політичного портрета “Блоку Юлії Тимошенко” / Дмитро Чобіт. – Броди: Просвіта, 2008. – 352 с. 25. *Передвиборна програма виборчого блоку політичних партій ВО “Батьківщина”. “Маніфест справедливості”* // Сайт ЦВК [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/> 26. “Наша Україна” визначилася з першою п'ятіркою. Ющенко сподівається отримати 10 % на виборах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/ukraine/31Jul2012/naukrsp.html> 27. *Програма політичної партії “Народний союз “Наша Україна”* // Сайт партії “Народний союз “Наша Україна”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.razom.org.ua/documents/> 28. *Програма КПУ* // “Сайт Комуністична партія України” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kpu.net.ua/program> 29. *КПУ в течение нескольких лет собирала средства для избирательной кампании – депутат.* 4.10.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1402839-kpu-v-techenie-neskolkih-let-sobirala-sredstva-dlya-izbiratelnoj-kampanii-deputat> 30. *Куриленко О.* “Список Симоненка – торгаші під брендом КПУ” – Леонід Грач / Олександр Куриленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.ua/articles/politics/_spisok-simonenka-torgashi-pid-brendom-kpu-leonid-grach/449171

Вера Бурдяк, Юрий Макал

ПОПУЛИЗМ – СОСТАВЛЯЮЩАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ УКРАИНСКИХ ПОЛИТИЧЕСКИХ ПАРТИЙ

В статье исследован популизм как составляющая деятельности украинских политических партий, в контексте их участия в последних парламентских избирательных кампаниях.

Ключевые слова: Украина, политические партии, новые партии, традиционные партии, популизм, политические лидеры, программы партий, демагогия, избирательные кампании.